ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

TURCOLOGY RESEARCH

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.54614/JTRI.2022.4562

Osmanlı Devleti'nde Uluslararası Hukuk Anlayışının Kurumsallaşması: Bâbıâli Hukuk Müşavirliği (İstişare Odası)

Institutionalization of the Understanding of International Law in the Ottoman State: The Legal Consultancy of the Sublime Porte (The Office of Legal Counsel)

Güven DİNÇ

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, Türkiye

Department of History, Akdeniz University, Faculty of Letters, Antalya, Turkey

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin hukuk anlayışı Tanzimat döneminde değişmeye başladı. Bâbıâli bu dönemde Avrupalı devletlerin baskılarından kurtulmanın pratik bir çaresi olarak Avrupa kanunlarını örnek aldı. Osmanlı Devleti'nin Avrupa hukuk sistemine entegre olmasının bir sonucu olarak alanda uzman Avrupalı avukatlardan faydalanmaya başladı. Doğaçlama şekilde başlayan bu yöntem 1883 yılında Hariciye Nezareti'nde gerçekleştirilen değişimin parçası olarak Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nin kurumsallaşmasını sağladı.

İstişare Odası'nın çalışma sahası Hariciye Nezareti'nin karşılaştığı bir meseleyi daireye havale etmesiyle başlıyordu. Akabinde Oda'da antlaşmalara, kanunlara ve nizamnamelere göre gerekli hukukî değerlendirme yapılıp bildiriliyordu. Oda'nın personeli iki hukuk müşaviri, bir serhalife, bir veya iki mümeyyiz, beş sınıftan sayıları elliyi bulan muavinler ve iki evrak müdüründen oluşuyordu. Personel Müslüman, Rum ve Ermenilerden olabiliyordu. Serhalife Mustafa Bey Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne mezunu iken İstavraki Kiryakidi adlı bir muavin Heybeliada Rum okulunda okumuştu.

İstişare Odası'na sınavla personel alınabildiği gibi yoğun dönemlerde geçici personel de istihdam edilebiliyordu. Zaman zaman ihtiyaç duyulan personel için gazetelerde ilana çıkılıyordu. Görevlerinde başarılı olan personel taltif ediliyordu. Odanın fiziki bakımı için zaman zaman tamiratlar ve mefruşat yenilemeleri yapıldı. Personelin gelişimini sağlamak amacıyla bir kütüphane de teşkil edilerek Avrupa'dan kitaplar getirildi. Dış işlerinde yoğun bir işlerliği bulunan Bâbıâli Hukuk Müşavirliği sorunların çözümüne ve uluslararası hukuk anlayışının kurumsallaşmasına büyük katkılar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsallaşma, Hukuk, İstişare Odası, Osmanlı, Bâbıâli

ABSTRACT

The Understanding of law in the Ottoman State began to change during the Tanzimat period. In this period, the Sublime Porte took European laws as an example as a practical solution of the oppression of European states. As a result of the Ottoman Empire's integration into the European legal system, the Porte began to benefit from European lawyers. This method, which started as an improvisation, provided the institutionalization of the Sublime Porte's the Office of Legal Counsel as a part of the change in the Ministry of Foreign Affairs in 1883.

The Ministry of Foreign Affairs referred the issues to the Office of Legal Counsel. Subsequently, the necessary legal evaluation was made and reported in the Office according to the treaties, laws and regulations. The Office's staff consisted of two legal counsel, a director, one or two examinant, fifty assistants, and two document managers. The staff of the office could be Muslims, Greeks and Armenians. Director Mustafa Bey graduated from the Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, and Legal Counsel Assistants İstavraki Kiriakidi had studied at the Greek school in Heybeliada.

Personnel could be recruited to the Office of Legal Counsel by examination, as well as temporary personnel could be employed during busy periods. Advertisements could be made in the newspapers for the required personnel. Personnel of the Office who were successful in their duties were rewarded. For the physical maintenance of the room, repairs and furnishings were renewed from time to time. The Ministry of Foreign Affairs established a library in the Office for the development of the staff and brought books from Europe. The Office of Legal Counsel, which has an intense operability in foreign affairs, has made great contributions to the solution of problems and the institutionalization of the understanding of international law.

Keywords: Institutionalization, Law, Office of Legal Consultancy, Ottoman, Sublime Porte

Geliş Tarihi/Received: 11.08.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 28.01.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Güven DİNÇ
E-posta: gdinc@akdeniz.edu.tr

Atıf: Dinç, G. (2022). Osmanlı Devleti'nde Uluslararası Hukuk Anlayışının Kurumsallaşması: Bâbıâli Hukuk Müşavirliği (İstişare Odası). *Turcology Research*, 74, 382-392.

Cite this article: Dinç, G. (2022). Institutionalization of the Understanding of International Law in the Ottoman State: The Legal Consultancy of the Sublime Porte (The Office of Legal Counsel). *Turcology Research*, 74, 382-392.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Osmanlı hukuk anlayışının temeli şer'î ve örfî hukuka dayanmaktadır. Örf-i Sultani olarak da bilinen örfi hukuk padişahın emir veya yasaklarıyla oluşan kurallardır. Bunlar genellikle toplumsal ve ekonomik hayata yerleşik uygulamaların yasalaşması şeklindedir. Şer'i hukuk ile örfi hukuk rekabet veya çelişki içinde değildir, tersine birbirini tamamlamaktadırlar. Zira örfi hukuk şer'i hukukun bıraktığı alan çerçevesinde ortaya çıktığından şer'i hukuka ters düşemezdi (Göyünç, 1997: 157-158; İnalcık, 1958: 103).

Şer'î ve örfî hukuk çerçevesinde Padişah ve halife olan hükümdarın yetkileri sınırsız olmayıp pek çok yetkilerini diğer devlet görevlilerine devretmişlerdir. Buna bağlı olarak Osmanlı idari sisteminde hükümdar ve diğer üst düzey yöneticilerin devlet işlerini tek başlarına yürütebilmeleri şeklinde bir anlayış yoktu. Ne kadar tecrübeli olursa olsun Padişahlar ve yöneticiler şer'i veya örfi hukuk alanına giren bir meseleyi bilen kişilere danışırlardı. Bu kapsamda Divan-ı Hümayun'u bir danışma (meşveret) meclisi olarak tanımlayanlar da olmuştur (Mumcu, 1986).

Söz konusu anlayış Osmanlı devlet düzeninde meşveret uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. Özellikle III. Selim döneminden itibaren meşveret meclislerinin sıklıkla toplandığına tanık olunmaktadır (Lewis, 1982:775-782). II. Mahmut devrinde nezaretlerin, meclislerin peyderpey oluşturulması idari yapıda uzmanlaşmanın bir sonucu olsa da özellikle meclisler birer danışma organları şeklindeydi (Ceylan, 1998: 107).

Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin Lale devri ile aralanan "Batıyı izleme ve anlama penceresi" tam olarak açıldı denilse yanlış olmayacaktır. Zira bu dönemde hukuk anlayışı klasik özelliğini devam ettirmişse de gerçekleştirilen kanunlaştırma hareketlerinde esas alınan yapısal düzenlemelerde Batı örnek alındı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin yabancı hukukla tanışıklığı Tanzimat sonrasında başladı. Tanzimat dönemi boyunca yeni kanunlaştırma hareketleri ile birlikte eski şer'i ve örfi hukuk uygulamaları yerini yeni kanunlara bıraktı.

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat sonrası hukuk düzenini ve anlayışını konu edinen akademik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda konu daha çok devrin hukuk anlayışı, kanunlaştırma hareketleri, mahkemeler, Kanun-ı Esasi, eğitim vb. alanlardan ele alınmaktadır. Ancak hukuk alanında oldukça etkili olan Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nin içeriği henüz yeterince bilinmemektedir. İstişare Odası'nı inceleyen çalışmalardan biri Kuneralp ve Öktem'e (2012) aittir. Yazarlar bu kitapta Hukuk Müşavirleri Odası'nda tutulmuş raporlardan seçmeler yaparak yayımlamışlardır.

Bu konuya dair yapılan akademik çalışmalardan diğeri A. Genell'e (2018) aittir. Genell makalesinde İstişare Odası'nda sorunlar karşısında ortaya koyulan anlayışı uluslararası hukukun Osmanlı'ya girişi çerçevesinden incelemiştir.

Bir başka çalışma ise Çakmak'a aittir (2020). Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın bir kısmı İstişare Odası bahsine ayrılmıştır. Çalışmamızda bu kısımdan da istifade edildi.

Mevcut akademik literatürden farklı olarak bu çalışmada Türkiye'de hukukun ülkeye yerleşmesinde, özellikle uluslararası hukukun girişine büyük katkı sağlayan Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nin (İstişare Odası) kurumsallaşması, işleyişi, personel durumu ve odanın zaman içerisindeki durumu incelenmektedir. Böylece Türk hukuk tarihinde yerleşmiş bir kurumsal yapının teşkilatlanması irdelenerek alana katkıda bulunulmak amaçlanmıştır. Bu çalışmada mevcut literatürden istifade edilmekle birlikte temel kaynak olarak Osmanlı arşiv belgeleri kullanıldı. Arşiv belgeleri müşavirliğin işleyişi, vazifeleri, sorunların çözümüne olan katkıları, odanın fiziki durumu, personel istihdamı, personelin özlük hakları ve dönemin hukuk anlayışına olan katkıları gibi konuları aydınlatmaktadır.

Tanzimat Sonrası Osmanlı Hukuk Anlayışının Değişimi

Osmanlı hukuk anlayışı Tanzimat'la birlikte yeni bir evreye girdi. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun en önemli getirilerinden biri yapılan bütün yeniliklerin kanuni alt yapısının oluşturulup kurumsallaştırılmasıydı. Hatt-ı Hümayun ile getirilen anlayış devam eden süreçte Avrupa hukuk sisteminin Osmanlı hukukuna girmesinin önünü açtı.

Tanzimat dönemindeki hukuk hareketlerini doğuran sebeplerin bir kısmı ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısındaki değişikliklerden, bir kısmı da Batı ülkelerindeki ekonomik ve siyasal gelişmelerden ve bunların kendi hukuklarını dayatmak için yaptıkları baskılardan kaynaklandı. Dolayısıyla bazı kanunlar ülkenin kendi iç dinamiklerinin sonucunda üretilirken bazıları da Avrupa devletlerinden iktibas edildi. Bunlara bağlı olarak Osmanlı yöneticileri Tanzimat döneminde Avrupa kanunlarını ve kurumlarını örnek almaya mecbur kalmışlardır.

Tanzimat döneminde ilk kanunlaştırma hareketi 1840 yılında Ceza Kanunu alanında yapıldı. Bu kanunun düzeltmeleri 1851 ve 1858 yıllarında gerçekleştirildi (Bozkurt, 1996: 100). Bunlar dışındaki diğer önemli kanunlaştırma hareketleri Arazi Kanunu (1858), Ticaret Muhakeme Usulü Kanunu (1861), Deniz Ticaret Kanunu (1863), Mecelle (1868-1876)'dir (Velidedeoğlu, 1940). Bunlarla Osmanlı hukukunda kanun kavramı daha çağdaş bir hüviyete kavuştu.

Bu kanunlarla beraber geleneksel şer'îye mahkemelerinin yeni kanunları uygulama imkân ve kabiliyeti olmadığından Osmanlı adlî teşkilatı da dönüşüm yaşadı. Yeni kanun ve nizamnameleri uygulayabilecek türde mahkemeler kuruldu. Ticaret, Nizamiye, Cemaat, Konsolosluk, İdare, Askerî Mahkemeleri ile Divan-ı Ahkâm-ı Adliye bu çerçevede oluşturuldu.

Kanunlaştırma hareketleri ve yargıda yapılan düzenlemeler elbette bu alanda uzman personeller ile hayata geçirilebilirdi. Kurulan mahkemelerde yeni kanunları uygulayabilecek uzman personel ihtiyacı önce Adliye Nezareti'nde "*mevzuat kursları*" verilerek çözülmeye çalışılmışsa da yeterli olmadığından 1874'te "*Mekteb-i Hukuk-ı Sultani*" açıldı (Koyuncu, 2012: 168).

Tanzimat döneminde yukarıda ifade edilen yasal düzenlemeler Osmanlı hukuk sisteminde şer'î ve örfî hukuk dışında yeni bir alanın giderek yaygınlaşmasını da sağladı. Bu gidişat II. Abdülhamit döneminde daha hızlı yaşandı. O'nun dönemi hukuk alanında Tanzimat yeniliklerinin devamı ve profesyonelleşmesi oldu (Akyıldız, 2004: 22-23). Buna önemli bir adım olarak, eğitim alanında hızlı bir okullaşma görülen Abdülhamit devrinde 1880'de Adliye Nezareti bünyesinde "*Mekteb-i Hukuk-ı Şahane*" kuruldu (Koyuncu, 2012: 168).

Hiç kuşkusuz II. Abdülhamit döneminde hukuk alanında yapılan yeniliklerin en başında Kanun-ı Esasi'nin ilanı gelmektedir (23 Aralık 1876). II. Abdülhamit her ne kadar Osmanlı Rus Harbi'ni gerekçe gösterip Meclis-i Mebusan'ı dağıtıp anayasayı uygulamasa da (Şubat 1878) bu anayasanın ilanının önemini azaltmaz. Anayasal meşrutiyetin değerini bilen aydınlar Abdülhamit iktidarı boyunca anayasanın tekrar yürürlüğe konulması için kendisine karşı amansız bir mücadeleye girdiler. II. Abdülhamit siyasi açıdan anayasayı rafa kaldırmış olsa da ülkede hukuk alanında ihtiyaç duyulan kurumsal yapıyı geliştirmek için büyük çaba sarf etti.

II. Meşrutiyet devrinde ise modern Osmanlı hukuk sistemi tam anlamıyla yerleşti. Özellikle anayasanın varlığının devamını sağlayacak düzenlemelere gidilmesi, toplumun özgür bir yapıya kavuşmasının önünü açacak kanunların çıkarılması bu alandaki en önemli gelişmelerdir.

Bâbıâli Hukuk Müşavirliğinin İhdası

Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı idari işleyişinde hukuki değerlendirme gereken işler olduğunda şer'î konularda Şeyhülislam ve Kazaskerlere, örfi hukukla ilgili konularda Nişancı'ya başvurulurdu. Ayrıca Beylikçi Odası'na bağlı çalışan "*Kanuncu*" adlı görevliye başvuruluyordu (Pazarcı, 1999: 694-695).

Osmanlı bürokrasisi III. Selim döneminde dış işleri alanından başlamak üzere bir değişim geçirmeye başladı. Osmanlı hariciyesi III. Selim döneminden itibaren Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkilerin yoğunlaşması nedeniyle hızlı birtakım yeni kurumların ortaya çıkmasına sahne oldu. Osmanlı diplomasisinde ilk kez belli başlı Avrupa başkentlerinde daimî elçilikler oluşturuldu (1793). II. Mahmut döneminde bir ara kesintiye uğrasa da bu dönemin hariciyeden yetişme devlet adamları bu süreci devam ettirdiler. Nihayetinde 1836 yılında Hariciye Nezareti oluşturuldu.

Tanzimat döneminde hariciye nezaretinin işleyişiyle ilgili olarak merkez teşkilatında pek çok oda ve müdürlük oluşturuldu. Yabancı elçi ve devlet adamlarıyla ilgilenmek ve gerekli merasimleri uygulamak üzere Hariciye Teşrifatçılığı (1846); azınlıklar ve konsoloslarla alâkalı yazışmaları yürütmekle görevli Hariciye Mektupçuluğu (1851) ve artan dış yazışmalarla ilgilenmek amacıyla Tahrîrât-ı Ecnebiye Odası (1856) kuruldu. Nezaretin merkez teşkilâtı ihtiyaçlar oranında gittikçe gelişti. 1868 yılında kurulan Hariciye Evrak Müdürlüğü Nezaretin evrak akışıyla, Hariciye Matbuat Kalemi de yerli ve yabancı gazete ve matbuatı takip etmek ve işlemlerini yürütmekle görevliydi. Hariciye Kitâbeti ise Osmanlı tebaası ile diğer ülkelerin tebaaları arasında meydana gelen hukukî davalara bakmaktaydı. Bu kurum Deâvî-i Hâriciye Kitâbeti adını aldıktan sonra yabancı devletlerle ortaya çıkan davaları görmek vazifesini üstlendi (Findley, 1997: 179). Daha sonrasında yerine "*Umûr-ı Hukûkiyye-i Muhtelite Müdüriyeti*" kuruldu. Bu müdüriyetin görevi Osmanlı tebaası ile yabancılar arasında siyasî ve dinî olmayan hukukî davalarla ilgilenmekti (Hâriciyye Sâlnâmesi, 1301: 210-212).

Diğer yandan borçlanmanın sonucu olarak Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan dışa bağımlı hale gelmesiyle Avrupa müdahalesi her alanda yoğunlaştı (Kuneralp & Öktem, 2012: 9). Osmanlı yöneticileri özellikle 1870'li yıllardan itibaren uluslararası arenada yoğun baskı altında kaldı. Diplomatik temsilcilikler vasıtasıyla yapılan baskılar zaman zaman içinden çıkılmaz haller alabiliyordu. Osmanlı yönetiminin her geçen gün artan askeri, ekonomik, diplomatik, siyasi baskılara hukuk nezdinde de karşılık vermesi zorunlu hale gelmişti (Engin, 2005: 27-29).

Hariciye Nezareti'ne bağlı olarak çalışan Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nin (Bâbıâli İstişare Odası veya İstişare Odası) ne zaman kurulduğuna ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Çakmak (2020: 141) Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nin kuruluş tarihiyle ilgili olarak 1864 yılını işaret ederken Findley (1997: 298), 1880'lerin başlarında ortaya çıktığını iddia etmektedir. Kılıç (2009: 102) Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nin hangi tarihte ihdas edildiğinin tam olarak bilinemediğini ancak kuruma dair ilk bilgilerin II. Abdülhamit saltanatının ilk yıllarına ait olduğu öne sürmektedir. Genell (2018: 255, 265) ise kurumun kuruluş tarihi olarak 1883 Baharını göstermektedir.

Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin uluslararası hukuk uzmanlarını Hariciye Nezareti'ne dahil etmesi, dünyanın başka yerlerindeki gelişmelerden ayrık düşünülemez. Alman Dışişleri Bakanlığı, 1885'te (*Rechtsabteilung*), İngiliz Dışişleri Bakanlığı 1886'da (*the Legal Assistant to the Foreign Office*), Fransız Dışişleri Bakanlığı 1890'da (*Jurisconsultes*) Hukuk Müşavirliği ofislerini kurdular. Osmanlı Devleti'nin de bu tarihlerde benzer bir yapılanmaya gittiği düşünülebilir.

Arşiv belgelerine göre hukuk müşavirlerinin hükümet tarafından 1864 yılından itibaren kullanıldığı kesindir. Ancak Hariciye Nezareti'nde görevlendirilen bu kişilerin vazifelerinin sadece kendileriyle yapılan sözleşmelerde ifade edildiği, belirli bir çalışma mekanının dahi olmadığı, dolayısıyla kurumsal bir yapılanmanın bu dönemlerde oluşmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde hukuk müşavirlerinin Osmanlı hizmetinde kullanılmaya başlanılması şöyle gerçekleşmiştir:

Bâbıâli'de ve özelde Hariciye Nezareti bünyesinde Avrupa dillerini bilen personel sorunu uzun zamandır çözülmüş durumdaydı (Balcı, 2008: 77-98). Ancak bu personelin hukuk alt yapısı ve özelde uluslararası hukuk bilgisi olmadığından devletlerarası sorunların çözümünde Osmanlı yönetiminin bilgi ve değerlendirme eksiklikleri olabiliyordu. Bu nedenle her geçen gün artan dış baskılara karşı koyabilmek için uluslararası hukuka, ilgili devletlerin hukukuna vâkıf uzmanlar istihdam edilmesi yoluna gidildi. Nitekim XIX. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı diplomasisinin yoğunlaşmasıyla elçiliklerde avukatlara da ihtiyaç duyulmaya başlandığı bilinmektedir (HR.TO, 1/63). Özellikle Paris elçiliğinde avukatlara fazlasıyla ihtiyaç vardı (Çakmak, 2020: 229). Aynı tarihlerde merkez bürokraside de avukatlardan faydalanılıyordu. Bu konuda yetişmiş Osmanlı tebaası bulunmadığından Avrupalı hukukçulardan doğaçlama bir şekilde istifade edildi. 1860'tan 1883'e kadar en az 25 yabancı hukuk müşaviri görev almıştı (Kuneralp & Öktem, 2012: 9). Bunlar tam anlamıyla kurumsal bir zemini olmadan yapılan görevlendirmeler şeklinde görülmelidir. Örneğin İzmir vapur değirmeni üzerinde ortaya çıkan sorunda Fransız Avukat Émile Tarin konu hakkında Kasım 1853'te ayrıntılı bir görüş yazmıştı (HR.TO, 418/177). Avukat Tarin'in yaptığı değerlendirmelerin faydalı olmasından dolayı devam ettiği anlaşılmaktadır. Avukat Tarin'in yaklaşık on yıl sonrasında hariciyeye alınması gündeme geldiğinde 1864 yılında Sahak Abro Efendi'nin (Balcı, 2009: 105-138) teklifi ve Hariciye Nazırı Âli Paşa'nın onayıyla göreve getirildi (HR.İD, 1827/65). Mösyö Tarin'in memuriyete başlamasıyla hükümet hukuk müşavirlerini istihdam etmeye başlamış oldu.

Tarin'in unvanı Hariciye Nezareti'nde "Hukuk Müşaviri" veya "Baş Avukatı" şeklindeydi (İ.DH, 274/16642). Tarin'e verilen görev devletin haklarını ve çıkarlarını korumak maksadıyla sözleşme, antlaşma, dava, anlaşmazlık gibi konular hakkındaki görüşlerini raporlarla bildirmekti. Böylece uluslararası hukukî sorunlarda değerlendirmelerde bulunup devletin haklarını savunmak maksadıyla yabancı bir uzman istihdam edilmiş oldu. Aynı yıl içerisinde 13 Ekim 1864 tarihinde hariciyede müşavir olarak bir başka avukat daha istihdam edildi. Bu kişi Aslen Maltalı olup İngiliz tebaasından William Parniss idi (HR.TO, 3/70; Çakmak, 2020: 141). W. Parnis, Bâbıâli Hukuk Müşaviri olmadan

önce İstanbul'da İngiliz Yüksek Konsolosluk Mahkemesinde çalışmıştı. 1878 yılında yapılan Berlin konferansı görüşmelerinde Osmanlı delegelerinin hukuk müşaviri olarak bizzat bulundu. 1883 yılında vefat edinceye kadar Osmanlı hizmetinde çalıştı. (Genell, 2018: 260). Parniss de Tarin gibi Hariciye Nezareti'ndeki görevine başlamadan önce zaman zaman görüşü alınan bir avukattı (HR.TO, 565/43; 881/67). Bu kişiler Osmanlı tebaası olmadıklarından kendileriyle sözleşme (*konturato*) yapılmıştı. Sözleşme gereği Parniss'e aylık 100 Osmanlı lirası maaş ödendi (HR.TO, 491/30). Mösyö Tarin ve Mösyö Parnis'in maaşları Osmanlı Bankası üzerinden ödenmekteydi (HR.MKT, 573/56). Sözleşme yapılan avukatların görevi Osmanlı tebaası ile yabancı ülke tebaasının yaşayacağı hukuki meselelerde ve özellikle devlet dairelerinin yabancı şirketler ile yaşayabilecekleri davalarda görüşler ortaya koyarak yönetimin işini kolaylaştırmaktı (*İ*.DH, 246/14649). Avukatlar mukaveleleri gereğince diğer Osmanlı memurlarının yönetmeliklerine tabiydiler (Çakmak, 2020: 229-230).

Hariciye Nezareti bünyesinde görevlendirilen avukatlardan Parnis'in 1870 yılında ayrılma talebinde bulunması üzerine yerine aynı yılın Mart'ından itibaren 1861 yılında 30 lira maaşla (HR.MKT, 376/10), Fransa'dan borç alma görüşmelerinde Osmanlı "*istikraz komiseri*" olarak da görev yapan Mösyö Kor (Benjamin Édouard Cor) görevlendirildi (*İ*.DH, 246/14649). Ancak sonrasında Parnis'in görevden ayrılmadığı, tersine Amyabel (Louis Amible) adında bir hukuk müşavirinin daha göreve getirildiği görülmektedir (HR.SYS, 1899/3).

Bilindiği gibi II. Abdülhamit döneminde Osmanlı Devleti Almanya ile yakın bir ilişki içerisine girmişti. Bunun bir yansımasını hukuk müşavirlerinde de görmek mümkündür. 1880 yılında Hariciye Müsteşarlığı'na muavin olarak Almanya hükümetinden bir avukat talebinde bulunuldu. Bunun üzerine Prusya Adliye Nazırı, Koblenz Adliye Müşavirlerinden Mösyö Tudor'un oğlu (HR. SAİD, 4/12) Müddei-i Umumi (Savcı) Alfred Gescher'in İstanbul'da görevlendirilmesini onayladı (HR.TO, 142/87). Alfred Gescher 1881 yılı başında kendisiyle yapılan sözleşme gereği yıllık 20 bin Frank maaşla göreve başladı (İ.DH, 822/66285).

II. Abdülhamit döneminde hükümet yabancı hukuk müşavirlerinin hareketlerini yakından takip etti. Örneğin Parniss İngiliz olduğundan, üstelik kendisinin İngiltere'nin İstanbul elçiliğine intisabı bulunduğundan yakından izleniyordu. Devlet hukukunu ilgilendirecek bir konu kendisine sorulduğunda henüz İngiltere elçiliğine tebliğ edilmeden itirazlar geliyordu. Bu da tabii ki Parniss Efendi'nin bilgileri önceden elçiliğe aktardığı şüphelerini açığa çıkarmıştı (Y.PRK.DH, 1/44).

Görüldüğü üzere 1860-1870'li yıllarda Osmanlı hariciyesi uluslararası alanda yaşadığı hukuki meselelerin çözümü için pratik bir yol olarak yabancı hukuk insanlarını kullanma yoluna gitmişti. Bu başlangıç ilerleyen yıllarda kurumsallaşacak ve Bâbıâli'nin vazgeçilmez birimlerinden biri haline gelecektir.

II. Abdülhamit Döneminde Bâbıâli Hukuk Müşavirliği'nin Kurumsallaşması

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemiyle birlikte başlayan kanunlaştırma hareketleri II. Abdülhamit döneminde yoğunlaştı. Düstûr'a bakıldığında II. Abdülhamit döneminde Tanzimat devrine nazaran çok daha fazla kanun ve nizamnamenin yürürlüğe konulduğu görülmektedir. Kısa bir karşılaştırma yapmak gerekirse Gülhâne Hatt-ı Hümâyunu ile başlayan Düstûr'un I. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan 37 yıllık ilk üç cildinde ve mütemmim ciltte toplam 389 kanun ve nizamname yer almaktadır. Abdülhamit döneminde II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan 32 yıllık sürede çıkarılan kanun ve nizamnamelerin sayısı ise 1884'tür. II. Abdülhamit döneminde çıkarılan kanun ve nizamnameler birinci tertip dördüncü ciltten başlamaktadır. İkinci tertibin ilk cildine kadar zeyillerle beraber 10 cilttir. Kanun ve nizamnamelerin sayısında böylesi bir artış olmasının nedeni II. Abdülhamit dönemde yapılan reformların yasal zemine oturtularak kurumsal hale getirilmesinin etkisi büyüktür. Tanzimat'la başlayan bu anlayış II. Abdülhamit döneminde daha sistemli bir yapıya kavuştu. Artışın nedenleri arasında Avrupa müdahalesini önlemeye yönelik kanun ve nizamnamelerin çıkarılmasının da payı büyüktür.

Yapılan kanunlaştırma hareketlerinden bağımsız şekilde bir yönetim anlayışı olarak II. Abdülhamit'in uzmanlık gerektiren konularda herhangi bir görüş belirtmeden belgeyi ilgili şahıs ya da kuruma havale ettiği de bilinmektedir (Akyıldız, 1999: 290). Bu anlayış çerçevesinde II. Abdülhamit'in 1864'ten itibaren kullanılan hukuk müşavirlerinden daha sistematik ve yoğun bir şekilde faydalanmak istediği kesindir. Bu da kurumun tam anlamıyla kurumsal bir yapıya kavuşmasını sağladı.

II. Abdülhamit saltanatının büyük bölümünde uluslararası hukukçuları ülke çıkarlarını korumak için geçerli bir araç olarak kullandı, uluslararası hukuku büyük devletlere karşı gücün eşitlenebileceği bir alan olarak da gördü (Genell, 2018: 256-257). Bu kapsamda XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında dış baskıların iyice şiddetlenmesi hukuk müşavirliklerine daha sık başvurulmasını zorunlu kıldı. Bu gelişmeler de Hukuk Müşavirliği gibi uzmanlık gerektiren bir kurumun kurumsallaşmasına katkıda bulundu.

1883 yılında Hariciye Nezareti'nde birtakım değişiklikler gerçekleştirildi. Nisan ayında "*Tebdil-i Nezaret mülasebesiyle*" hukuk müşavirleri de de bu değişikliğe konu edildi (MB.İ, 79/131). Hukuk Müşavirlerinin ayrı bir Oda'da görevlendirilerek kendileri için ayrı bir birimin teşkili bu tarihte gerçekleşti. Bâbıâli 1860'lar ve 1870'lerde olduğu gibi halihazırda hukuk müşavirliği yapmış olan Avrupalı hukuk uzmanlarını burada görevlendirdi. Dolayısıyla Tanzimat başlarında doğaçlama ve pratik bir yöntem olarak başlayan süreç sonunda yapının tam manasıyla bir birime (İstişare Odası) tahvil edilerek kurumsal hale gelmesi sağlandı. 18 Nisan 1883 tarihi itibarıyla Prusyalı Carl Gescher (Şarl Geşir) ve Osmanlı tebaası Gabriyel Naradunkyan Bâbıâli İstişare Odası'nın Hukuk Müşavirliği'ne atanan ilk resmi hukuk müşavirleri oldular (HR.HMŞ.İŞO, 166/4).

Hariciye Nezareti bünyesinde teşkilatlanan oda "Bâbıâli Hukuk Müşavirliği ve İstişare Odası" olarak isimlendirildi. Ancak Hukuk Müşavirlerinin görev yaptığı birime de "İstişare Odası" denilmesi daha yaygındı. Zira Fransızca karşılığı olarak "*Chambre des Conseillers Légistes*" tabiri kullanılmaktaydı. Bu dönemde Avrupa usulünde, özellikle Fransa örnek alınan yeni kurumlarda "*Oda/Chambre*" tabiri yerleşmişti. Bu kullanımı ticaret odalarında (*chambre de commerce*) görmek mümkündür. Örneğin Ocak 1880'de İstanbul Ticaret Odası'nın kuruluşu ile ilgili olarak toplanan Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ, hazırlanan nizamnamede yazılı olan "ticaret cemiyeti" yerine "ticaret odası" isminin kullanılmasına ve nizamname metnin bu şekilde tadilini istemişti (İ.MMS, 65/3075). Bu anlayış hukuk müşavirleri için açılan yeni birimde de görülmektedir. Bunun yanında Bâbıâli Hukuk Müşavirliği adı da kullanıldı.

Öte yandan bu dönemde diğer nezaretler ve merkez bürokraside yeni kanunların uygulanmasında yaşanan hukuki sorunlar dolayısıyla alana vâkıf uzmanlara ihtiyaç hâsıl oldu. Bu amaçla nezaretlerde ve bazı merkezî kurumlarda hukuk müşavirlikleri teşkil edildiği de belirtilmelidir. II. Abdülhamit döneminde başta Hariciye olmak üzere bunun dışında Maliye (Y.PRK.ML, 6/47), Evkaf (EV.d, 28924), Dâhiliye (*İ.HUS*, 115/63), Orman, Maadin ve Ziraat (*ŞD*, 2967/5), Posta ve Telgraf (DH.MKT, 2354/56), Ticaret ve Nafia (*İ.*DH, 273/16550) Nezaretleri ile Şehremaneti (BEO, 935/70080), Ziraat Bankası (DH.MKT, 2615/101) ve bazı yerel kurumlarda hukuk müşavirleri görevlendirildi 1880 yılında özellikle hazinenin alacakları konusunda görüşlerine başvurulmak üzere İzmir ve Halep gibi büyük vilayetlerde "Şura-yı Hukuk Müşaviri" tayin edilmesi, ikinci derecede olan vilayetlerde de birer vekil bulundurulması kararı alındı (*ŞD*., 283/12). Bunlardan en işlek olanı Hariciye Nezareti bünyesindeki Bâbıâli Hukuk Müşavirliği (İstişare Odası) idi.

İstişare Odası'nın Görevleri ve Ele Aldığı Konular

İstişare Odası hukuki meseleler hakkında görüş belirtmekle yükümlüydü. Pek çok meselede yabancı elçilikler, Şura-yı Devlet ve diğer devlet daireleri buradaki müşavirlerin görüşlerini esas alırdı. Bu nedenle özelde Hariciye Nezareti, genelde ise Bâbıâli merkezli bir faaliyet alanı vardı.

Bâbıâli Hukuk Müşavirliği (İstişare Odası) Hariciye Nezareti'ni ilgilendiren her türlü mesele hakkında görüş bildirebilmekteydi. Odanın temel vazifesi Hariciye Nezareti'nin farklı şubelerinden veya diğer nezaretlerden intikal eden hukukî veya âdi meseleler hakkında evrak üzerinde inceleme yapmak ve mütalaada bulunmaktı (HR.HMŞ.İŞO, 109/10: lef 14). Öncelikle Nezarete intikal eden bir mesele hakkında Hukuk Müşavirliği'nden görüş istenirdi. İstişare Odası'nda muavinler tarafından hazırlanan görüşler öncelikle müsvedde olarak hazırlanır, baş müşavirlerce gerekli kontroller yapıldıktan sonra temize çekilerek ilgili makama gönderilmek üzere Nezarete havale edilirdi (HR.HMŞ. İŞO, 108/40, lef 1).

İstişare Odası'nın vazifeleri, olasılıkla odanın daha önce icra edilen faaliyetlerden yola çıkılarak yine odanın kendi kaleminden alınan bilgilerle şöyleydi (HR.HMŞ.İŞO, 109/10: lef 2):

1. Rumeli'deki Katolikler hakkında Avusturya himayesi ve istihlak-ı emlak protokolü tatbikatı, fenerler, teşrifata ait sorunlar, hinterlant, kabotaj ve ecnebi postaları, adaların devletlerarası genel hukuka ait önemli meseleleri hakkında gerek yurt dışındaki elçilikler ve gerek yabancı elçiliklerden gelecek bütün belgeler üzerine *beyan-ı rey ve mütalaa* etmek.

2. Tâbiyete ilişkin olup tâbiyet kalemince çözülemeyen sorunlar ile adli ihtilaflar, silah yasakları, suçluların iadesi, göçmenler gibi devletlerarası özel hukuka ait sorunlar hakkında sadaret, Şura-yı Devlet, merkezi daireler ile valiliklerden havale edilen evrak üzerine beyan-ı mütalaa etmek.

3. Konsolos, tercüman ve kavasların atama biçimlerinin imtiyazları, patenta, oktruva vergisi, inhisarlar, anonim şirketler, gümrük tarifeleri, damga nizamnamesi, boğazlar meselesi, temettü vergisi, askerlik hizmeti gibi hususlarda eski antlaşmaların devletler arasındaki uygulama farklılığından dolayı oluşan ihtilaflara ilişkin gelen evrak üzerine *beyan-ı rey ve mütalaa* etmek.

4. Dini cemaat kurumlarının ve ülkede sâkin yabancıların haiz oldukları imtiyazlara dair gelen evrak üzerine *beyan-ı rey ve mütalaa* etmek.

5. Yabancı ülkelerde sâkin Osmanlı tebaasının orada oluşan ihtilaflarında tebaanın hukukunu muhafaza edecek tedbirler ile Osmanlı tebaası ve yabancılar arasında orada oluşan davalara dair *beyan-ı rey ve mütalaa* etmek.

6. Dâhili kanun ve nizamnamelerin yabancılara ilişkin cihetler ile kendilerine uygulamasına dair Şura-yı Devlet, Sadaret ve valiliklerden vuku bulan açıklamalar üzerine *beyan-ı rey ve mütalaa* etmek.

7. Hükümet daireleri ile yabancılar arasında teati olunan mukavelelerin tefsir biçimleri ve icrasına dair oluşan ihtilaflar.

8. Hariciye nezaretince tereddütlü görülen bütün kanun ve antlaşmalara ait sorunlar.

9. Mahkemelerden çıkan kararların icrasından ve bunlar aleyhinde icra edilen takibat ile cezai muamelelerden kaynaklanan ihtilaflar.

10. Habeşlilerin Kudüs'teki hukuku, Girit, Tunus ve Cezayir'e ait devletler arasında çıkan sorunlar hakkında *beyan-ı rey ve mütalaa* etmek.

11. Uluslararası konferanslara hükümet tarafından gönderilecek murahhaslara verilen talimat, postalar, Afrika'ya silah ithali hakkında *beyan-ı rey ve mütalaa* etmek.

İstişare Odası'nın ilgilendiği konular burada sayılandan çok daha fazla olduğu bilinmelidir. Osmanlı Devleti'nin uluslararası alanda karşısına sorun olarak çıkan ya da çıkabilecek her türlü konu hakkında hukuk müşavirliğine başvurulabilmekteydi (Kuneralp & Öktem, 2012: 9-10). Hukuk müşavirliği tarafından istenilen görüşler tamamıyla hukukî açıdan ele alınıp ülkenin ve tebaanın çıkarları göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılırdı.

Hukuk Müşavirliği'nden istenilen görüş doğrudan Hariciye Nezareti'nin bir meselesi veya bir başka nezaretin ele aldığı ve dış ilişkileri de ilgilendiren bir mesele de olabilirdi. Dolayısıyla Hariciye Nezareti'ne intikal eden mesele esas olarak diğer nezaretlere ait de olabiliyordu. Sözgelimi Dâhiliye Nezareti, tanassur eden ve Rusya tâbiyetine geçen Şerif adlı kişinin durumu hakkında İstişare Odası'ndan görüş alınması gerektiğine karar vermişti. Dâhiliye Nezareti Osmanlı hukuku açısından durumu ortaya koyduktan sonra emsalinin olup olmadığını Oda'dan sormuştu (BEO, 1032/77358).

İstişare Odası hukuk müşavirlerinin sorunları değerlendirirken üzerlerindeki yük büyüktü. Burada muhtelif sorunlar hakkında yapılan değerlendirmelere bakıldığında Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını koruyacak, ancak büyük devletleri de ürkütmeyecek şekilde bir yol izlendiği söylenebilir (Kuneralp & Öktem, 2012: 10).

Yabancı elçiliklerden gelen rapor, nota, takrirlerin tercümesi yoksa çevirileri burada yapılırdı. Cevabî yazıların da tercümeleriyle olması konusunda büyük özen gösteriliyordu (HR.HMŞ.İŞO, 108/40: lef 3).

İstişare Odası'nda yazılar kaleme alınırken dikkat edilmesi gereken hususlar vardı. Bunlar zaman zaman memurlara hatırlatılırdı. Örneğin Hukuk Müsteşarlığı'ndan kalemdeki memurlara yazılan 14 Mart 1915 tarihli bir yazıda, bazı kalemlerin müsveddelerinde mürekkep lekeleri görüldüğünden bunun temize çekmede büyük sıkıntılar verdiği açıklandı. Bu nedenle müsveddeler hazırlanırken iptal edilen yerlerin üzerinin silinerek değil, çizilerek tashih olunması gerektiği bildirildi (HR.HMŞ.İŞO, 108/40: lef 1).

I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra ülkede çıkarılan kanun ve nizamnameler sadece savaşa ilişkin değildi. Bazıları savaştan sonra da uygulanabilecek biçimdeydi. Bu yüzden Paris, Londra, Petersburg, Belgrad gibi elçiliklerden dahi takımıyla ileride tevdi edilmek üzere tanzim ve tertip olunacak dosyalar İstişare Odası'nda muhafaza olundu (HR.HMŞ.İŞO, 108/40: lef 2).

İstişare Odası Personeli

Bâbıâli Hukuk Müşavirliği yoğun iş yükü nedeniyle çok sayıda uzman personele ihtiyaç duymaktaydı. Hukuk Müşavirliği Bâbıâli'nin en önemli birimlerinden biri olduğundan buraya alınacak personelin alanında uzman ve bilgili olmasına dikkat edilmekteydi. Odanın işlerinin türünden ötürü buraya alınan personel de hukukçu veya Fransızca bilen memurlardan oluşuyordu. İstişare Odası'na alınan hukukçuların unvanı "*Hukuk Müşaviri*" olarak anılıyordu (BEO, 1474/110549).

1883 Nisanı'nda Oda'da göreve başlayan Carl Gescher 1889 yılı sonunda Oda personelini de ilgilendiren ve Oda'nın daha iyi şartlarda hizmet verebilmesi amacıyla birkaç maddelik bir rapor hazırladı. Raporunda öncelikle Oda'da lüzumu fazla olan personelin *"had-i münasibe tenzili"*, açıkta kalacakların derece ve liyakatlerine göre diğer devlet dairelerde istihdamı; ikinci olarak İstişare Odası'na yeni memur alımı veya mevcutların taltifleri durumunda kendi onayına başvurulması ve çok farklı kategorileri bulunan maaş durumunun birleştirilerek Mektûbî, Tahrirat-ı Hariciye kalemleriyle diğer kalemler gibi İstişare Odası Tahsisatı adıyla ödenek ayrılarak bunun harcama yetkilisinin kendisi olmasını önerdi. Gescher'in önerileri beğenilerek Meclis-i Hass-ı Vükelâ'da müzakere edildi (*İ.DH.,* 1164/91031). Gescher'e göre Oda'daki katipler gittikçe artarak serhalife, mümeyyiz, 14 muavin ve 12 hulefa olarak gereğinden fazla idi. Hem personel sayısının fazlalığı hem de vazifelerinin belirlenmemiş olması işleyiş açısından müşkülat doğuruyordu (Çakmak, 2020: 143).

Sonrasında ise Hukuk Müşaviri Gescher'den daha ayrıntılı bir rapor istenildiği anlaşılıyor. Nitekim Mart 1890 tarihinde Gescher, Oda'nın ıslahı için raporunu hazırlayarak Nezarete sundu (Y.A.RES., 50/42). Gescher'in önerilerine göre Alman kitabet usulüne uygun olarak yapılacak yeni teşkilatla Türkçe ve Fransızca mütalaaname verebilecek şekilde ikişer müsevvid ve mübeyyiz yeterli olmalıdır. Personel sayısı sekize indirilmesi işi tedricen hayata geçirilmelidir. Bu sayıya ulaşıncaya kadar, yeni hulefa alınmamalıdır. Yeni teşkilatta serhalife ve mümeyyiz unvanlarına lüzum kalmayacağından muavinler de müsvedde hazırlamak üzere görevlerine devam edebilecektir (Y.A.RES., 50/42: lef 6; Çakmak, 2020: 143). Islah raporu Meclis-i Mahsus'ta görüşüldükten sonra uygun bulunarak uygulamaya konulması kararı alındı (Y.A.RES., 50/42: lef 8).

Yeni oluşan İstişare Odası'nın hukuk müşavirleri dışında yeni heyeti Tablo 1'de verilmiştir (Tablo-1).

Tablo 1.
İstişare Odası Görevlileri (Kaynak: Y.A.RES., 50/42: lef 7)

Görevi ve Adı	Maaş (Kuruş)	
Serhalife Şekib Bey	3500	
Hukuk Müşaviri Muavini İsmail Bey	2500	
Hukuk Müşaviri Muavini Ali Seyyid Bey	2500	
Hukuk Müşaviri Muavini Hrand Bey	2000	
İstişare Odası Mümeyyizi Baki Bey	1500	
İstişare Odası Muavinlerinden Edvar Bey	1000	
Hukuk Müşaviri Muavini Nikolaki Efendi	2000	
Hukuk Müşaviri Muavini Ohannes Bey	1200	
Hukuk Müşaviri Muavini Sezati Bey	600	Tahrirat-ı Hariciye Kalemi Tahsisatından
Hukuk Müşaviri Muavini Nişan Efendi	1200	
Tahrirat-ı Hariciye Kalemi hulefasından Bogos Efendi	200	
Şadan Bey	1500	

Oda'nın personel sayısında yeniden bir düzenleme yapıldı. 1894 yılı başında odanın personelinde iki hukuk müşaviri dışında bir serhalife, bir mümeyyiz, 15 hukuk müşaviri muavini ve bir hulefa görev yapmaktaydı. Bu tarihte Oda personelinin aylık toplam maaşları 47.058 kuruştu (HR.HMŞ.İŞO, 180/2).

Oda'nın iş yükü o kadar ağırdı ki personelin bunlara yetişmesi mümkün olamıyordu. Bazen Oda'ya havale edilen bir konu 1-2 muavinin bazen günlerini, haftalarını, hatta aylarını alabiliyordu. Muavinlerden biri genel evrak işlerine tahsis olunduğundan hastalık, izin gibi durumlarda personel sayısında büyük sıkıntılar çekilmekteydi. Sözgelimi Oda'nın muavinlerinden Ahmet Mahzar Bey, hastalığını nedeniyle hava değişimi için memleketi Kalkandelen'e gitmek üzere izin almıştı (HR.HMŞ.İŞO, 187/44).

Oda'nın işleri yoğunlaştıkça yeni muavinlerin işe alındığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple hukuk müşaviri muavinlerinin sayısında yeniden bir artış görülmektedir. Mart 1901 tarihi itibari ile odanın personel durumu şöyleydi (HR.HMŞ.İŞO, 188/49):

Odada bir Serhalife (Mustafa Şekib Efendi), bir Mümeyyiz-i Evvel ve bir Mümeyyiz-i Sani olmak üzere iki "Muhbir", 47 "Muavin", bir "Evrak Müdürü" ve bir "Evrak Müdür Muavini" görev yapmaktaydı. Bu tarihte hukuk müşaviri muavinlerinin sayısında olağanüstü bir artış görülmektedir. Serhalife Mustafa Şekib Efendi Mekteb-i Mülkiye-i Şahane mezunu idi. Muhbirlerden biri Darülfünun Hukuk Fakülte-

si'nden, diğeri Mahrec-i Aklâm ve Brüksel Hukuk Fakültesi'nden mezundu. Personel Müslüman, Rum ve Ermenilerden oluşuyordu. Ancak personelin dini durumlarına bakıldığında Müslümanların ağırlığı görülür. Personelin sadece 10'u gayrimüslimdi. Serhalife Müslüman olup iki mümeyyizden biri Müslüman diğeri Ermeni idi. Toplam personelin 23'ü Mekteb-i Sultani'de okumuştu. Personelin dinî durumlarının farklı olması okul mezuniyetlerini de değişik olmasına zemin hazırlayabiliyordu. Sözgelimi devlet memuriyetine 1882 yılında giren Serhalife Mustafa Bey Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne mezunu iken İstavraki Kiryakidi adlı muavin Heybeliada Rum okulunda eğitim almıştı.

Oda'nın personelinde tensikat yapılmasından sonra yeni bazı görevliler alınması zaruri oldu. 1910 yılında daha öncesinde tercüme odasında bulunan ve Mekteb-i Hukuk mezunu Kenan ve Tevhid Beyler kâtip olarak Oda'ya alındılar. Bu iki görevli maaşlarını bir süre daha Tercüme Odası'ndan almışlarsa da burası ile birliktelikleri tamamlandığından kadrolarının da İstişare Odası'na alınması kararlaştırıldı. Bu durumun gazetelerde ilanı için de ayrıca bir yazı çıkarıldı (HR.HMŞ.İŞO, 105/37, lef: 2).

İstişare Odası memurların maaşları rütbelerine ve kıdemlerine göre değişiklik gösterebilmekteydi. 1914 yılında hukuk müşavirleri dışında Baş muavin maaşı 2500 kuruş iken, yardımcısı konumundaki Bogos Efendi'nin maaşı da aynı idi. Diğer muavinlerin maaşları da rütbe ve kıdemlerine göre farklı olabiliyordu (Tablo 2).

Tablo 2.
Mart 1914 Tarihi itibarıyla İstişare Odası İstişare Kalemi Çalışan Maaşları (Kaynak: HR.HMŞ.İŞO., 108/55: lef 7)

Görevi	Memur Adı	Maaşı
Baş Muavin	Badi Efendi	2500
Muavin	Bogos Efendi	2500
Muavin	Tevhid Bey	2250
Muavin	Kenan Bey	2250
Muavin	Zühtü Bey	2000
Muavin	Şükrü Bey	2000
Muavin	Server Bey	2000
Kâtip	Tevfik Bey	1200
Kâtip	Ahmet Şükrü Bey	1200

Bâbıâli İstişare Odası'nın iş yükü oldukça yoğundu. Odaya her yıl 5 binin üzerinde iş havale olunmaktaydı (HR.HMŞ.İŞO, 109/10: lef 13). Sıkışık zamanlarda Oda'ya geçici personel istihdamı da yapılabilmekteydi. Haziran 1918 tarihinde müdür ve dört muavinin geçici görevle taşrada bulunmasından ötürü Oda'nın işleri içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Bu yüzden yerlerine hukuk bilimine aşina, Fransızca'dan Türkçe'ye tercümede muktedir iki kişiyle Türkçe ve Fransızca evrakı temize çekebilecek bir kâtip geçici olarak görevlendirildi (HR.HMŞ. İŞO, 101/11: lef 2).

II. Abdülhamit İstişare Odası Hukuk Müşavirlerinin yerlilerden olmasını arzu ediyordu. Personel önceleri yabancı iken sonradan yerli oldu. İlk olarak 1883'te Sadrazam Said Paşa'nın önerdiği Gabriyel Naradunkyan Efendi bu göreve getirildi (Genell, 2018: 263). 1 Mayıs 1899'da odada görevli Haçin Efendi'nin emekliliğini istemesi üzerine maaşı müşavir Naradunkyan Efendi'ye zam olarak verildi (Mutlu, 2015: 23). Naradunkyan Efendi dışişleri kalemlerinde yetiştikten sonra Hariciye Nezareti görevini de yürütecektir (1912-1913).

II. Meşrutiyet döneminde sadaret makamına da gelecek olan İbrahim Hakkı Bey'i İstişare Odası'na bizzat Padişah II. Abdülhamit getirdi. İbrahim Hakkı Bey, Darülfünun'da uluslararası hukuk dersleri veriyordu (Findley, 2014: 298). Genell'e göre (2018: 264-265) Naradunkyan Efendi ve İbrahim Hakkı Bey diplomasi için yasal görüşler ortaya koymanın yanı sıra alanlarında çeşitli eserler de kaleme aldılar. Naradunkyan Efendi Fransızca, İbrahim Hakkı Bey Osmanlı Türkçesi ile yazdı. Her ikisi de yazılarında uluslararası hukukun diplomasideki önemine dikkat çektiler ve bunun büyük devletlerin politikalarına alternatif bir araç olarak gördüler.

Oda'nın personeli Fransızca veya uluslararası hukuku bilen kişilerden seçilmekteydi. Zira Oda'nın muavinleri gerektiğinde diğer nezaretlerin Hukuk Müşaviri veya Oda'nın bir kâtibi hukuk müşaviri muavini görevine yükseltilebilmekteydi. Sözgelimi 1900 yılında Oda'nın ikinci sınıf muavinlerinden Şükrü Bey'in Berlin Sefaretine başkatip olarak tayin edilmesi üzerine boşalan kadroya Oda'nın üçüncü sınıf muavinlerinden Moses Bey ve O'nun yerine de Oda katiplerinden Lütfü Bey tayin edildi. Bu suretle boşalan katiplik kadrosuna Mekteb-i Sultani mezunlarından olup Zürih şehbenderliği hizmetinde istihdam olunan ve Fransızcaya hakimiyeti bulunan Selim Feyzi Bey bu göreve alındı (HR.HMŞ.İŞO., 108/55, lef 1).

İstişare Odası'nda görevli personelin başka kurumlara tayin edilebildiği ile ilgili bir başka örnek Ekim 1909 tarihinde Oda'nın ikinci sınıf muavinlerinden Münif Efendi'nin Tahran sefareti hukuk müşavirliğine tayinidir (HR.HMŞ.İŞO, 108/55: lef 6).

Ekim 1916 tarihinde Oda'nın üçüncü sınıf hukuk müşaviri muavinlerinden Server Cemal Bey Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği'ne tayin edildi. Boşalan kadroya Oda kâtiplerinden ve Paris Siyasi Bilimler Fakültesi ile Paris Hukuk Fakültesi'nden mezun Hasan Fehmi Bey görevlendirildi (HR.HMŞ.İŞO, 108/29). Bu örnekleri artırmak mümkündür.

İstişare Odası'nda görevlendirilen memurların Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne'den mezun olması tercih sebebiydi. Memurlardan bazıları eğitimlerini yurt dışında almışlardı. Mayıs 1898 tarihinde Oda'nın işlerinin yoğunluğu nedeniyle özel mahkeme vakalarını takip etmek üzere Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne'den mezun ve Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yapan, aynı zamanda Fransız vatandaşı da olan Kont Ostrorog 2.000 kuruş maaşla hukuk müşavirliğine alınmıştı (BEO, 1125/84371).

Paris Hukuk Fakültesi'nden mezun Bir başka kişi de Şerif Kâzım Bey idi. Şerif Kâzım Bey Temmuz 1898 tarihinde İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra 1300 kuruş maaşla Hukuk Müşavirliği'nde Muavinlik kadrosunda istihdam edildi (BEO, 1161/87053: lef 2).

Odaya personel alımının II. Meşrutiyet döneminde sınavla yapıldığı da görülmektedir. İmtihanlardan biri Ekim 1909 tarihinde yapıldı. Odanın ikinci sınıf muavinlerinden Münif Efendi'nin Tahran sefareti hukuk müşavirliğine tayini dolayısıyla boşalan kadrosu için odanın üçüncü sınıf muavinleri sınava alınacaklardı. Ancak odanın üçüncü sınıf muavinleri bulunan üç kişiden ikisi imtihana katılmadı. İmtihana tek katılan muavinlerin en kıdemlileri bulunan Bogos Efendi idi. Dolayısıyla bir müsabaka olmadan açık bulunan kadroya Bogos Efendi atandı (HR.HMŞ.İŞO, 108/55: lef 5). Bogos Efendi adaylar arasında en kıdemlisi olduğundan Münif Efendi'nin ayrılmasından sonra bu kadroda geçici olarak görevlendirilmiş bulunuyordu (HR.HMŞ.İŞO, 108/55: lef 6). Bu, Oda içerisinde kıdeme dikkat edildiğine de işaret etmektedir.

Bir başka imtihan 1912 yılında yapıldı. Mayıs 1912 yılında odanın üçüncü sınıf muavinlerinden Şahin Şâdân Bey'in Yanya vilayetinden mebus seçilmesi nedeniyle odadan ayrılmasından ötürü yerine 1.200 kuruş maaşla kâtip vazifesine bir memur tayini için ilana çıkıldı. İlanın şartları şöyleydi:

1. Darülfünun Hukuk Fakültesi'nden mezun olmak.

2. Devlet hizmetinden veya İstişare Odası'ndan ve Osmanlı kurumlarından birinde istihdam âmirlerinden ve aksi halde tanınmış kişilerden iyi ahlaklı olduğuna şahitlik eden belgeye sahip olması.

Müracaat şartları böyle olmakla birlikte Oda Müsteşarı, Siyasi İşler Genel Müdürü'nün de hazır bulunacağı bir komisyon tarafından yapılacak bir imtihanda başarılı olmak gerekmekteydi. Sınavda uluslararası hukukun bütün özelliklerine ilişkin sorular sorulabilecekti. Bunun yanında Türkçe, Fransızca kitabetten de imtihan yapılacaktı. İmtihanda eşit puanı alacak olanlar arasında hâlihazırda Hariciye Nezareti'nin farklı bir biriminde istihdam olanlar birinci, başka devlet dairelerinde bulunanlar ikinci sayılıp diğerlerine karşı öncelikleri olacaktı (HR.HMŞ.İŞO., 101/34: lef 3). Açılan ilana başvuranlar arasında yapılan imtihanda diğerlerine üstünlük sağlayan Selanik Hukuk Mektebi'nden Mustafa Zühdü Efendi Oda'nın birinci sınıf kâtip kadrosuna atandı (HR.HMŞ.İŞO., 101/34: lef 8, 9).

II. Meşrutiyet döneminden itibaren İstişare Odası memurları yıllık izin hakkı elde ettiler. Bu elbette ki Oda memurlarına has bir ayrıcalık değildi. Memurların yıllık izin hakları İttihat ve Terakki iktidarı döneminde gündeme geldi (Yüksel, 2014: 27). Bu kapsamda Oda çalışanları da diğer memurlar gibi yıllık izin haklarını elde ettiler. Yıllık izin taleplerinin tamamının 15'er günlük olması dikkat çekicidir. Bu Oda içerisinde işlerin yürütülmesini aksatmamak adına bir kural haline getirilmiş olabilir (HR.HMŞ.İŞO, 103/8: lef 1).

Yıllık izinler odanın müdürü tarafından onaylanıyordu. Ancak izinlerin uzatılacak olması durumunda, örneğin Şahin Bey'in Mart 1912 tarihinde yıllık iznini tamamlamış olmasına rağmen zorunlu sebeplerden ötürü 20 günlük daha yıllık izin talep etmesi durumunda durum Nazıra havale edilmekteydi (HR.HMŞ.İŞO, 108/55: lef 7).

İstişare Odası memurlarının yoğun iş yükleri olduğu yukarıda belirtilmişti. Bazı memurlar yoğun iş yükünden ötürü akşamları fazla mesaiye kalabilmekteydi. Bu durumda fazla mesai yapan memurlara ek mesai ödemesi de yapılabiliyordu (HR.HMŞ.İŞO, 101/8).

Bâbıâli İstişare Odası'nda görevli personelin (hukuk müşavirleri, muavinler ve kâtipler) mesleki gelişimlerine büyük önem veriyordu. Bu amaçla Mayıs 1911 tarihinde odada müstakil bir kütüphane oluşturulması kararı alındı. Kütüphane için İstişare Odası'nın bitişiğindeki oda tahsis edildi. Ancak bu odayı geçici olarak Eyalet-i Mümtaze Müdüriyeti kullanıyordu. Eyalet-i Mümtaze Müdüriyeti'nin odayı boşaltmasıyla kütüphane faaliyete geçti (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 1). Hazırlanan kütüphaneye sadece Osmanlı kanun ve nizamları değil uluslararası hukuku ilgilendiren kanunlar da toplanmaya başlandı (HR.HMŞ.İŞO., 102/23: lef 1). Sefaretlere yazılan yazılarla bu kütüphaneye yurt dışından yayınlar gönderildi (HR.HMŞ.İŞO., 103/66; 169/23; 103/26; 204/86; 105/41; 105/49). 1912 yılı başında hukuk bilimine ilişkin kitaplar gönderilmesi amacıyla Londra, Paris, Berlin, Brüksel, Viyana, Lahey, Petersburg, Washington elçiliklerine ayrı ayrı yazılar yazıldı (HR.HMŞ.İŞO, 105/38).

Avrupa ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları antlaşmalara ait kitapların da kütüphaneye getirilmesi konusu büyük önem taşıyordu. Örneğin henüz müstakil bir kütüphanenin oluşmadığı Ekim 1906'da kütüphanede İtalya'nın diğer devletler ile yaptığı antlaşmaları içeren kitaplardan eksiklikler olması nedeniyle tamamlanması için Roma Sefaretine yazı yazılmıştı (HR.HMŞ.İŞO, 96/6).

Bâbıâli İstişare Odası'nın Fiziki Durumu

Bâbıâli İstişare Odası Hariciye Nezareti'ne bağlı bir kurumdu. Adından sadece bir odadan ibaret olduğu anlaşılmamalıdır. Zira personel sayısı bir odadan daha fazlasını ifade etmektedir. Birimde müşavir muavinlerinin çalışma odası diğer görevlilerden ayrı idi (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 3). Ekim 1911 tarihi itibariyle Oda'nın hukuk müşavirlerinin odası ve muavinlerin odaları ayrı idi. Bu iki odanın mesafelerinin uzak olması nedeniyle iki oda arasında bir zil koyuldu (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 2). Oda'nın işleri birçok devlet dairesiyle haberleşmeyi zorunlu kılıyordu. Bu ihtiyaç doğrultusunda Nisan 1912 tarihinde iki oda arasında bir telefon hattı tesisi talep edildi (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 4). Bu talep 1915 tarihinde karşılanabildi. Ekim 1915 tarihine gelindiğinde İstişare Odası'nda resmî bir telefon hattı bağlandı. Ancak telefon hattı daha çok oluşturulan komisyonlardaki görevliler tarafından kullanıldığından müşavir ve muavinler bu telefondan yeterince istifade edememekteydiler. Üstelik diğer pek çok dairede daha işlevsel olan şirket hatları kullanıldığından İstişare Odası'nda da şirket hattının tesis edilmesi istendi (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 14, 16).

Müşavir muavinlerinin bulunduğu odada müşavirliğe ait bütün dosyalar da toplanıyordu. Üstelik dosyalar bu halde layıkıyla düzenlenemediğinden dağınık bir durumdaydı. Bu halde istenilen bir dosyanın bulunmasında büyük müşkülatlar çekilmekteydi. Bu nedenle Mayıs 1912'de müşavirliğe bir dosya odası oluşturulması, burası için bir kayıt ve bir yazı masası ile iki koltuk, iki sandalye satın alınması kararlaştırıldı (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 3). Aralık 1912 tarihi geldiğinde müşavirlik için bir dosya odası tahsis edilmişti (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 8). Odanın tahsisi sonrası odanın aydınlatması için lamba ve dosyalar için kitaplık hazırlandı (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 9).

Zaman zaman İstişare Odası'nın mefruşatının tamiri gerçekleştirildi. Ekim 1908 tarihinde Hukuk Müşavirliği'ne mahsus odada mefruşat olarak yıpranmış bir halı ile kırık bir koltuktan başka bir şey yoktu. Bu tarihte önceki hukuk müşavirlerinin terk ettikleri iki yazıhanenin biri başka bir kuruma tahsis edilmiş, diğeri ise oldukça köhne bir halde bulunuyordu. Köhne odanın kapı, pencere ve çerçevelerinin yenilenmesi, diğerinin perde ve su basanlarının tablasının tamiri gerekiyordu (HR.HMŞ.İŞO, 102/23: lef 2). Söz konusu tadilat işlemleri 1912 yılında gerçekleştirildi. Nisan 1912'de Hukuk Müşavirliği'nin yırtık ve yıpranmış bir hale gelen bütün mefruşatı yenilendi (HR.HMŞ. İŞO, 102/22: lef 6). Hukuk müşavirlerinin odasının kapı ve pencereleri Mayıs 1912 tarihi geldiğinde oldukça yıpranmıştı. Bu nedenle yaz mevsiminde haziran başında kapı ve pencerelerin de yenilenmesi istenildi (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 7). Ağustos 1913, Nisan 1914, Nisan 1915'te İstişare Odası'nın yazıhanesi, kapı, halı, koltukları, duvar kâğıdı, perdelerinin tamiri veya yenilemesi gerçekleştirildi (HR.HMŞ.İŞO, 102/22: lef 10-11, 13, 15).

İstişare Odası'na her gün gelip giden müdavimler oluyordu. Ancak odanın pencerelerinin ufak olması içerisinin havasız olmasına yol açıyordu. Üstelik bu pencereleri her zaman açmak mümkün olamıyordu. Bu nedenle Şubat 1915 tarihinde pencerelerin büyütülmesi ve pencereye bir fırıldak (vantilatör) takılması sağlandı (HR.HMŞ.İŞO, 102/22, lef 12).

Sonuç

Osmanlı Devleti tarihinde Tanzimat ile başlayan kurumları kanun ve nizama bağlama, yani kurumsallaşma II. Abdülhamit döneminde büyük bir ivme kazanmış, II. Meşrutiyet döneminde ise zirve noktasına ulaşmıştır. Üstelik aynı süreçte Osmanlı Devleti hukuksal alanda da dışa açılmıştır. Bu gelişme bir taraftan eski hukuk düzeninin ortadan kalmasına neden olurken diğer taraftan gelişen diplomasiyle birlikte uluslararası hukukun ülkeye girişini hızlandırmıştır.

1870'li yıllarda yoğunlaşan Avrupa devletlerinin Osmanlı yönetimi üzerindeki baskıları II. Abdülhamit döneminde daha yoğun hale gelmiştir. Padişah II. Abdülhamit Avrupa baskılarını ortadan kaldırmak için İslam birliği siyaseti gibi dış politikalar yanında ülke içi kurumlar da geliştirmiştir. Bunlardan biri Bâbıâli Hukuk Müşavirliği (İstişare Odası) olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın son çeyreğinde başta Hariciye Nezareti olmak üzere pek çok kurumda hukuk müşavirliklerinin tesisine ihtiyaç duymasının nedeni devletin hukuk açısından gittikçe kurumsallaşması, yeni kanun ve nizamnamelerin yürürlüğe girmesi ve devletin bunlara vâkıf personele ihtiyaç duymasıdır. Devlet yeni eğitim kurumlarından bu personeli temin edebilmiştir.

II. Abdülhamit devrinde ve sonrasında dış işlerinde yoğun bir işlerliği bulunan Bâbıâli Hukuk Müşavirliği uluslararası alanda diğer devletler ile yaşanan sorunların çözümüne ve hukuk anlayışının kurumsallaşmasına büyük katkılar sağlamıştır. Ayrıca bu Oda'nın Osmanlı Devleti'nde uluslararası hukukun girmesinde ve yerleşmesinde katkı sağladığı kesindir.

Bâbıâli Hukuk Müşavirliği çalışanları ülkenin kanun ve nizamnamelerini, uluslararası hukuku, anlaşmazlık meselelerini bilen Müslüman veya gayrimüslim memurlardan oluşmuştur. Kendilerine tahsis edilen maaşlar rütbe ve memuriyet sınıflarına göre belirlenmiştir.

Naradunkyan Efendi'nin Hariciye Nezareti'ne, İbrahim Hakkı Efendi'nin de sonrasında Sadarete gelmesi İstişare Odası'nın önemini göstermesi bakımından önemlidir. Anlaşıldığı kadarıyla bu kurum üst düzey görevlere çıkabilmenin önemli basamaklarından biri haline gelmişti. Bu bağlamda Tanzimat döneminin ilk evrelerinde üst düzey bürokratları yetiştiren tercüme odasının yanına bir yenisi daha eklendi denilebilir.

II. Abdülhamit döneminde kurumsal yapısına kavuşan Bâbıâli Hukuk Müşavirliği (İstişare Odası) Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını korumuş, Cumhuriyet döneminde de varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Hukuk Müşavirliği Kurumu adıyla varlığını sürdürmektedir (Erişim adresi: http://www.mfa.gov.tr/hukuk-musavirleri.tr.mfa).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA, Bâbıâli Evrak Odası Belgeleri (BEO), 1032/77358, 1125/84371, 1161/87053, 1474/110549, 935/70080.

BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi Belgeleri (DH.MKT), 2354/56, 2615/101.

BOA, Evkaf Defteri (EV.d) 28924.

BOA, Hariciye Sicil-i Ahval Belgeleri (HR. SAİD), 4/12

BOA, Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri (HR.HMŞ.İŞO), 101/11, 101/34, 101/8, 102/22, 102/23, 103/26, 103/66, 103/8, 105/37, 105/38, 105/41, 105/49, 108/29, 108/40, 108/55, 109/10, 166/4, 169/23, 180/2, 187/44, 188/49, 204/86, 96/6.

BOA, Hariciye İrade Belgeleri) (HR.İD), 1827/65.

BOA, Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Belgeleri (HR.MKT), 376/10, 573/56.

BOA, Hariciye Nezareti Siyasi Belgeleri (HR.SYS), 1899/3.
BOA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası Belgeleri) (HR.TO), 1/63, 142/87 3/70, 418/177, 491/30, 565/43, 881/67,
BOA, İrade-i Dahiliye Belgeleri (İ.DH), 1164/91031, 822/66285, 246/14649, 273/16550, 274/16642.
BOA, İrade-i Hususi Belgeleri (İ.HUS), 115/63.
BOA, İrade-i Meclis-i Mahsus Belgeleri (İ.MMS), 65/3075.
BOA, Mabeyn-i Hümayun İrade Belgeleri (MB.İ), 79/131.
BOA, Şura-yı Devlet Belgeleri (ŞD), 283/12, 2967/5.
BOA, Yıldız Arşivi Resmi Maruzat Belgeleri (Y.A.RES), 50/42.
BOA, Yıldız Arşivi Dahiliye Nezareti Maruzat Belgeleri (Y.PRK.DH), 1/44.
BOA, Yıldız Arşivi Maliye Nezareti Maruzat Belgeleri (Y.PRK.ML), 6/47.

Salnâmeler
Devlet-i Aliyye-i Hâriciyye Nezâret-i Celîlesi Sâlnâmesi, I, 1301.

Yayınlanmış Eserler
Akyıldız, A. (1999). II. Abdülhamit'in Çalışma Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Bâbıâliyle (Hükümet) İlişkileri. *Osmanlı*, 2, 286-297.
Akyıldız, A. (2004). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*. İletişim Yayınları.
Balcı, S. (2008). Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Girişimlerine Bir Örnek: Lisan Mektebi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XLIV, 77-98. [Crossref]
Bozkurt, G. (1996). *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Ceylan, A. (1998). *Türk Hukuk Tarihinde Meşveret Düşüncesi ve Uygulaması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi.
Çakmak, A. (2020). *Hariciye Nezareti (1836-1924)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi. [Crossref]
Engin, V. (2005). *II. Abdülhamit ve Dış Politika*. Yeditepe Yayınları.
Findley, C. V. (1997). Hariciye Nezareti. *TDV* İslâm Ansiklopedisi, XVI, 178-180. [Crossref]
Findley, C. V. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform, Babıâli (1798-1922)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Genell, A. M. (2018). The Well-Defended Domains: Eurocentric International Law and the Making of the Ottoman Office of Legal Counsel. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, III(II), 255-275. [Crossref]
Göyünç, N. (1997). Osmanlı İktidarının Temel Unsurlarında Örf-Gelenek. *İlmi Araştırmalar*, V, 157-165.
İnalcık, H. (1958). Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfî - Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, XIII(II), 102-126. [Crossref]
Kılıç, M. (2009). *Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Koyuncu, N. (2012). Hukuk Mektebinin Doğuşu. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XVI(III), 163-183.
Kuneralp, S. & Öktem, E. (2012). *Chambre des Conseillers Légistes de la Sublime Porte*. Isis Press.
Lewis, B. (1982). Meşveret. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XII, 775-782.
Mumcu, A. (1986). *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*. Birey ve Toplum Yayınları.
Mutlu, C. (2015). *Osmanlı'da Bir Ermeni Hariciye Nazırı Gabriel Noradunkyan Efendi*. Gündoğan Yayınları.
Pazarcı, H. (1999). Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği: Gelişimi ve Rolü. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyumu (ed. İsmail Soysal), 693-705.*
Velidedeoğlu, H. V. (1940). Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat. *Tanzimat I,* 139-209.
Yüksel, A. (2014). Osmanlı Devlet Dairelerinde Mesai Kavramı ve Uygulaması (18.-20. Yüzyıllar). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XVI (I), 19-49.

İnternet Kaynakları
Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirleri. http://www.mfa.gov.tr/hukuk-musavirleri.tr.mfa

Structured Abstract

In this study, the institutionalization, functioning, personnel situation and the development of the Legal Consultancy of the Sublime Porte, which made a great contribution to the introduction of international law to Turkey, are examined. Thus, it is aimed to contribute to the field by revealing the organization of an institutional structure in the history of Turkish law. This article based on the Ottoman archive documents which illuminate some issues such as the functioning of the consultancy, its duties, its contributions to the solution of problems, the physical condition of the room, personnel employment, personal rights and its contributions to the understanding of law in the period.

The understanding of law in the Ottoman State was based on shar'i and customary law. Customary law, also known as sultanic law, was the rule formed by the orders or prohibitions of the sultan. These were generally in the form of enactment of practices embedded in social and economic life. The powers of the Sultan, who was the caliph and the sultan, were not unlimited within the framework of Sharia and customary law. Ottoman rulers transferred many of their powers to officials of the state. Imperial council played an important role in this regard. This conception developed consultation practices in the Ottoman state. The ministries and councils that started to be established during the reign of Mahmut II were in the form of consultations.

The Ottoman Empire's acquaintance foreign law began with the proclamation of the Reform Edict (Tanzimat Edict). In this period, new legal regulations that were not within the framework of shar'i and customary law were adopted. This led to the spread of a new field in the Ottoman legal system against sharia and customary law.

During the Tanzimat period, the shar'i and customary law practices were gradually replaced by new laws adopted from European with the legislative movements. The conception brought with the Tanzimat Edict paved the way for the European legal system to enter into Ottoman law. In this context, the conception of law in the Ottoman State began to change during the period, offices were opened within the Ministry of Foreign Affairs, accelerating the entry of European law into the country.

During the Tanzimat period, laws were formed as a result of the country's own internal dynamics or were quoted from European states. In addition, it became necessary for the Porte to respond to the increasing military, economic, diplomatic and political pressures by Europeans, especially after the Crimean War, in the eyes of law. In this period, the Sublime Porte took European laws as an example as a practical solution of the oppression of European states. As a result of the Ottoman Empire's integration into the European legal system, the Porte began to benefit from European lawyers. In this context, the Porte began to employ European legal advisors since the 1860s. This proses, which started as an improvisation, provided the institutionalization of the Sublime Porte's the Office of Legal Counsel as a part of the change in the Ministry of Foreign Affairs in 1883. Abdulhamid II had a great influence on the institutionalization of the Office of Legal Counsel. Abdulhamid II was consulting with relevant persons or institutions on matters requiring expertise. This led to the institution to have a fully institutionalized structure.

The Ministry of Foreign Affairs referred the issues to the Office of Legal Counsel. Subsequently, the necessary legal evaluation was made and reported in the Office according to the treaties, laws and regulations. The Office's staff consisted of two legal counsel, a director, one or two examinant, fifty assistants, and two document managers. The staff of the office could be Muslims, Greeks and Armenians. Director Mustafa Bey graduated from the Mekteb-i Mülkiye-i Şahane (Faculty of Political Sciences), and Legal Counsel Assistants İstavraki Kiriakidi had studied at the Greek school in Heybeliada.

Personnel could be recruited to the Office of Legal Counsel by examination, as well as temporary personnel could be employed during busy periods. Advertisements could be made in the newspapers for the required personnel. Personnel of the Office who were successful in their duties were rewarded. For the physical maintenance of the room, repairs and furnishings were renewed from time to time. The Ministry of Foreign Affairs established a library in the Office for the development of the staff and brought books from Europe. The Office of Legal Counsel, which has an intense operability in foreign affairs, has made great contributions to the solution of problems and the institutionalization of the understanding of international law.

During the Second Constitutional Monarchy period, the Ottoman modern legal system was fully established. The most important developments in this field were the regulations that would ensure the continuation of the constitution and the enactment of laws that would liberate the Ottoman society.